Reanalizarea monedelor din tezaurul dacic de la Agârbiciu (județul Sibiu)

Silviu I. PURECE

Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu, Facultatea de Ştiinţe Socio-Umane
"Lucian Blaga" University of Sibiu, Faculty of Social and Human Sciences
Personal e-mail: silviu.purece@ulbsibiu.ro

A reconsideration of the coins from the Dacian hoard found at Agârbiciu (Sibiu County)

The inventory register of the Brukenthal National Museum mentions, among the numbers 4552 and 4559, a small hoard made of two fragmented silver fibulae, five coins issued by the city of Dyrrhachium and one of bronze, not allocated to an issuer. According to the register, the hoard was discovered 3/4 kilometers from the village of Agârbiciu, at the point: Hinter dem Ramreg, by Ioan Bârsa, a village resident. The hoard was initially published by Kurt Horedt, but with some mistakes. After reviewing the existing information, it seems that the treasury contained the following coins:

1. Dyyrhachium - 1 ΠΥΡΒΑ / ΞΕΝΟΝ (-13); 1 ΦΙΛΛΙΑ / ΞΕΝΟΝ (-10); 1 ΚΑΛΛΩΝΟΣ / ΜΕΝΙΣΚΟΣ (-6); ΛΥΚΙΣΚΟΥ / ΜΕΝΙΣΚΟΣ (-4); 1 ΜΕΝΙΣΚΟΥ / ΦΙΛΟΝ (-3).
2. Roman imperial copper alloy coin, as or dupondius.

Keywords: Agârbiciu, Dacian hoard, Dyyrhachium, ancient coins, fibula.

Registrul inventar al Muzeului Național Brukenthal menționează, între numerele 4552 și 4559, un mic tezaur format din două fibule fragmentate realizate din argint, cinci monede emise de către orașul Dyrrhachium și una din bronz, neatribuită, la momentul înregistrării, unui emitent. Conform registrului, tezaurul a fost descoperit la 3/4 kilometri de satul Agârbiciu, în punctul: *Hinter dem Ramreg*, de către Ioan Bârsa, locuitor al satului. Acesta a intrat în colecție în anul 1909, fiind cumpărat cu suma 4 coroane[1].

Cel care a prezentat pentru prima oară compoziția tezaurului a fost Kurt Horedt[2], informațiile lansate în mediul științific de către acesta fiind preluate și retransmise de către literatura de specialitate[3]. După o succintă indicare a locului și numelui descoperitorului, acesta prezintă fragmentele aparținând celor două fibule din tezaur și asociază patru dintre monede cu înregistrări din catalogul lui Julius von Schlosser[4]. În timp ce fragmentele aparținând celor două fibule sunt ilustrate în articolul lui Kurt Horedt, textul din registru fiind și el însoțit de către desene care permit identificarea tipologică a fibulelor, monedele au fost determinate doar după mențiunile din registru ale lui Mauritius von Kimakowicz, custodele colecției arheologice Brukenthal.

Pentru a avea o imagine de ansamblu asupra tezaurului vom prezenta succint cele două fibule descrise în registrul inventar și publicate de către Kurt Horedt, menționând și încadrarea tipologică în conformitate cu schemele tipologice recente:

Fibulă din argint cu noduri (4553)[5], din care s-a păstrat doar piciorul cu două nodozități (3,6 cm lungime[6]). Fibulă de tip: Rustoiu I.1a, Spânu 1.4.1[7].

Fibulă din argint cu noduri (4552)[8], din care sau păstrat trei fragmente: a. arcul, cu trei spire ale resortului (4,9 cm lungime și 1,6 cm lățimea maximă); b. piciorul, ce prezintă patru nodozități (5,7 cm lungime); c. fragment de resort cu nouă spire (3 cm lungime și 0,9 cm în diametru)[9]. Greutatea totală a fragmentelor este de 40 g[10]. Fibulă de tip: Rustoiu I.1c, Spânu 1.4.2[11].

În registrul inventar este consemnată declarația negustorului Johann Schuller din Agârbiciu, nemenționată în momentul publicării inițiale, conform căreia descoperitorul ar fi aruncat, pentru că nu știa ce sunt, mai multe bucăți de sârmă de argint. Este posibil ca acestea să fi făcut parte din aceleași fibule sau să fi fost elemente ale altor obiecte. Trebuie să reținem faptul că tezaurul conține obiecte de podoabă păstrate în stare fragmentară.

În ceea ce privește monedele dyrrhachiene, Kurt Horedt atribuie primelor patru următoarele numere din catalogul lui Schlosser: a. S. 58, nr. 248-254; b. S. 57, nr. 228-231; c. S. 55, nr. 197-201 sau S. 62, nr. 315; d. S. 45, nr. 43. Pornind de la aceste indicații putem stabili perechile de magistrați cărora Kurt Horedt consideră că le aparțin monedele, în conformitate cu catalogul utilizat: a. ΞENON/ΦILLIA; b. ΞENON/ΠYPBA; c. ΦILON/MENIΣKOY; d. MENIΣKOΣ/ALEΞIΩNOΣ. Cea de-a cincea monedă este considerată de către acesta nedeterminabilă. Catalogările lui Kurt Horedt au pornit de la legendele menționate în cadrul registrului inventar. Identificarea legendelor drahmelor dyyrhachiene pune probleme celor care nu sunt familiarizați cu acestea în primul rând datorită baterii descentrate, ce duce la ieșirea unor litere din câmpul monetar. Din acest motiv, transcrierea legendelor din registrul inventar conține confuzii sau omisiuni, fapt ce poate duce la o încadrare tipologică eronată. În unele cazuri, cu ajutorul catalogului utilizat, Kurt Horedt a reușit corectarea unor deficiențe de transcriere a legendei, dar a întâmpinat și probleme în cazurile mai dificile.

În cazul primei monede (4554) este atribuită corect perechea de magistrați: ΞENON/ΦILLIA, deși în registru apare ΞENON/ΦILLIM, în loc de M fiind de fapt litera A. Cea de-a doua monedă (4555) este determinată corect: ΞENON/ΠYPBA, deși legenda este în registru ΞENON/ITYPBA, în loc de IT fiind de fapt litera Π. A treia monedă (4556) nu a pus probleme, fiind probabil mai bine amplasate ștanțele pe câmpul monetar, ceea ce a permis o mai ușoară citirea a legendei: ΦILON/MENIΣKOY. Nu este și cazul monedei a patra (4557) a cărei legendă a pus probleme în momentul transcrierii. Acest lucru se observă atât din corectarea ultimului Σ din textul inițial: MENIΣKOΣ și înlocuirea sa cu litera Y, cât și din adăugarea literei M din legenda reversului, ce nu era vizibilă pe monedă datorită baterii descentrate. Varianta de legendă a reversului consemnată în registru este: ALLΩNO. Dacă este să comparăm cu determinarea făcută de Kurt Horedt: MENIΣKOΣ/ALEΞIΩNOΣ apar diferențe evidente. Se pare că acesta a considerat că legenda reversului este scrisă greșit și a încercată să caute o soluție pentru corectarea acesteia. Este foarte greu de acceptat soluția sa și datorită prezenței puțin semnificative a monedelor emise sub autoritatea acestei perechi de magistrați, amplasată grupei 3, mai timpurii decât restul monedelor încadrabile în grupa 5. De altfel, de pe teritoriul județului Sibiu[12], deși s-a înmulțit numărul de tezaure descoperite, nu sunt prezente monede atât de timpurii. Este mult mai probabil ca moneda să fi făcut și ea parte din grupa 5, fiind corectă întregirea legendei reversului astfel: (K)ALLΩNO(Σ), rezultând perechea de magistrați MENIΣKOΣ/KALLΩNOΣ.

Moneda dyyrhachiană care pune cele mai multe probleme lui Kurt Horedt este cea înregistrată cu numărul 4558. Problemele sunt generate de către modul deficitar în care a fost transcrisă legenda în registrul inventar al muzeului: „MENIΣK(OΣ)/… KIΣ…”. Deși în momentul publicării moneda a fost considerată nedeterminabilă, aceasta este o emisiune magistratului eponim ΛYKIΣKOY. Pe monedele acestuia, legenda reversului este transpusă pe cele patru laturi ale imaginii centrale astfel: ΔYP/ΛY/KIΣ/KOY. Se pare că în momentul transcrierii legendei era vizibil pe revers doar grupul de litere KIΣ datorită baterii descentrate. Această atribuire este, credem noi, cea corectă, monedele emise sub autoritatea perechii de magistrați MENIΣKOΣ/ΛYKIΣKOY fiind foarte prezente în tezaurele din regiune[13].

O ultimă monedă din bronz (4559) este dată ca parte a acestui tezaur. Aceasta este erodată și nu a putut fi determinată de către Kurt Horedt. Cu toate acestea, în registrul inventar sunt menționate următoarele date tehnice: dimensiune – 31 mm, grosime – 3,2 mm, greutate – 13,5 g. Este foarte posibil, având în vedere datele tehnice menționate anterior, să fie vorba de o monedă romană imperială: un as sau un dupondius. Dacă pornim de la această presupunere, trebuie să ne gândim că tezaurul format din cele două fibule și cele cinci monede dyrrhachiene, la care este posibil să fi fost adăugate și ale obiecte din argint, ar fi fost descoperit și reascuns în perioada imperială.

În urma analizei făcute și a adăugării, ceea ce nu apare în articolul lui Kurt Horedt, greutăților și dimensiunilor, credem că putem reconstituii lotul de monede astfel:

ΠYPBA / ΞENON (-13), greutatea 3,1 g, dimensiunea 16x19,5 mm;

ΦILLIA / ΞENON (-10), greutatea 3,5 g, dimensiunea 17x18 mm;

KALLΩNOΣ / MENIΣKOΣ (-6), greutatea 3 g, dimensiunea 16x18 mm;

ΛΥΚΙΣΚΟΥ / ΜΕΝΙΣΚΟΣ (-4), greutatea 2,7 g, dimensiunea 16x17 mm;

ΜΕΝΙΣΚΟΥ / ΦΙΛΟΝ (-3), greutatea 3,1 g, dimensiunea 16x18 mm;

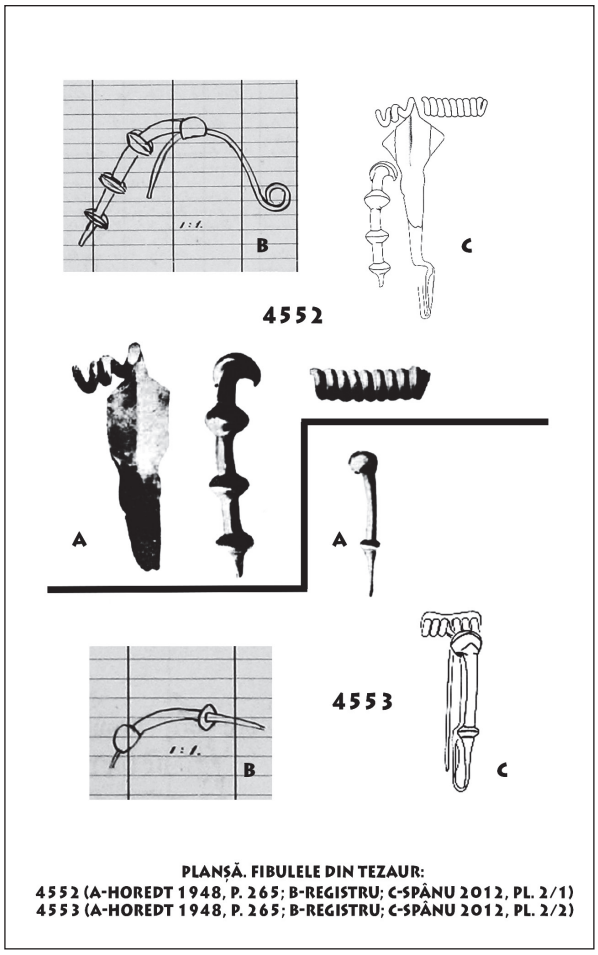
Monedă romană imperială, as sau dupondius ?, greutatea 13,5 g, dimensiunea 31 mm.

Având în vedere structura tezaurelor cu monedă dyyrhachiană din spațiul județului Sibiu, se poate observa că cel de la Agârbiciu deține o monedă amplasată în cadrul cronologiei relative la începutul primelor serii, urmând ca celelalte emisiuni să fie situate în conformitatea cu structura standard a unui tezaur de acest tip. Cea mai târzie monedă aparține ultimului an dintre cei care au o prezență semnificativă în tezaurele din regiunea menționată, emisiunile anilor -2 și -1 fiind sporadice în regiune. În aceste condiții, nu este exclus ca micul lot de monede să reprezinte o secțiune a unui tezaur mai mare sau să fi fost extras dintr-un lot consistent de monede dyyrhachiene. Situația în care se găsesc obiectele de podoabă, ambele fibule au fost găsite în stare fragmentară, precum și faptul că descoperitorul ar fi aruncat mai multe bucăți de sârmă de argint, neștiind din ce metal sunt realizate, poate indica că grupul de obiecte ar fi fost pregătit pentru topire. Așa cum am precizat, nu este exclus ca tezaurul să fi fost descoperit și reascuns, pierdut în perioada romană.

An	Magistrați atestați	Agârbiciu.Apoș. Miercurea Sibiului. Tălmăcel	Total
-30	ΑΣΚΛΑΠΟΥ / ΕΧΕΦΡΩΝ	0 0 0 1	2
-29		0 0 0 0	0
-28		0 0 0 0	0
-27		0 0 0 0	0
-26	ΖΟΠΥΡΟΥ / ΕΧΕΦΡΩΝ	0 0 1 0	1
-25		0 0 0 0	0
-24		0 0 0 0	0
-23		0 0 0 0	0
-22		0 0 0 0	0
-21		0 0 0 0	0
-20		0 0 0 0	0
-19		0 0 0 0	0
-18		0 0 0 0	0
-17		0 0 0 0	0
-16	ΦΑΝΙΣΚΟΥ / ΣΟΣΤΡΙΩΝ	0 0 1 0	1
-15		0 0 0 0	0
-14	ΔΑΜΑΓΕΟΣ / ΓΛΑΥΚΟΣ	0 1 0 0	1
-13	ΠΥΡΒΑ / ΞΕΝΟΝ	1 1 6 1	9
-12	ΧΑΡΟΠΙΝΟΥ / ΞΕΝΟΝ	0 0 4 0	4
-11	ΦΙΛΟΔΑΜΟΥ / ΞΕΝΟΝ	0 3 25 6	34
-10	ΦΙΛΛΙΑ / ΞΕΝΟΝ	1 0 6 0	7
-9	ΑΓΑΘΙΩΝΟΣ / ΞΕΝΟΝ	0 0 0 1	1
-9	ΑΓΑΘΙΩΝΟΣ / ΜΕΝΙΣΚΟΣ	0 1 3 2	6
-8	ΑΡΧΙΠΠΟΥ / ΜΕΝΙΣΚΟΣ	0 3 1 11	29
-7	ΦΙΛΩΤΑ / ΜΕΝΙΣΚΟΣ	0 8 9 11	28
-6	ΚΑΛΛΩΝΟΣ / ΜΕΝΙΣΚΟΣ	1 6 16 0	23
-5	ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ / ΜΕΝΙΣΚΟΣ	0 9 26 37	72
-4	ΛΥΚΙΣΚΟΥ / ΜΕΝΙΣΚΟΣ	1 1 25 26	62
-3	ΜΕΝΙΣΚΟΥ / ΦΙΛΩΝ	1 0 6 8	15
-2	ΑΡΙΣΤΕΝΟΣ / ΦΙΛΩΝ	0 0 0 1	1

-2	ΑΡΙΣΤΗΝΟΣ / ΣΙΛΑΝΟΣ	0	0	1	4	5
-1	ΦΙΛΟΝΩΣ / ΜΕΝΙΣΚΟΣ	0	0	0	1	1
TOTAL		5	42	145	110	302

Tabel. Repartizarea monedelor dyyrhachiene cunoscute din tezaurele descoperite pe teritoriul județului Sibiu.

PLANȘĂ. FIBULELE DIN TEZAUR:
4552 (A-HOREDT 1948, P. 265; B-REGISTRU; C-SPÂNU 2012, PL. 2/1)
4553 (A-HOREDT 1948, P. 265; B-REGISTRU; C-SPÂNU 2012, PL. 2/2)

Note:

1. Conform informațiilor din registru.
2. Horedt 1945-1947, pp. 265-267.
3. Rustoiu 1997, p. 95; Preda 1998, p. 266; Popa 2002, p. 15; Luca, Pinter, Gergescu 2003, p. 28; Spânu 2012, pp. 213-214.
4. Schlosser 1893.
5. Vezi planșa.
6. Registrul de Inventar, nr. 4553; Horedt 1945-1947, p. 265; Spânu 2012, p. 213.
7. Rustoiu 1997, p. 31; Spânu 2012, p. 44.
8. Vezi planșa.
9. Registrul de Inventar, nr. 4552; Horedt 1945-1947, p. 265; Spânu 2012, p. 213.
10. Registrul de Inventar, nr. 4552.
11. Rustoiu 1997, p. 31; Spânu 2012, p. 44.
12. Vezi tabelul.
13. Vezi tabelul; Purece 2012, pp. 53-61; Purece *et alii* 2014, pp. 7-47; Purece, Munteanu 2016, pp. 155-182.

Bibliography:

Horedt 1945-1947 = K. Horedt, *Kleine dakische Silberfunde*, Dacia, 11-12, 1945-1947, p. 265-267.

Rustoiu 1997 = A. Rustoiu, *Fibulele din Dacia preromană (sec. II î.e.n. – I e.n.),* București, 1997.

Preda 1998 = C. Preda, *Istoria monedei în Dacia preromană*, București, 1998.

Popa 2002 = D. Popa, *Villae, vici, pagi. Așezările rurale din Dacia romană intracarpatică*, Sibiu, 2002.

Luca, Pinter, Gergescu 2003 = S. A. Luca, Z. K. Pinter, A. Georgescu, *Repertoriul arheologic al județului Sibiu*, Sibiu, 2003.

Spânu 2012 = D. Spânu, *Tezaurele dacice. Creația în metale prețioase din Dacia preromană*, București, 2012.

Schlosser 1893 = J. v. Schlosser, *Beschreibung der altgriechischen Muenzen: Thessalien, Illyrien, Dalmatien und die Inseln des Adriatischen Meeres, Epeiros*, Viena, 1893.

Purece, Munteanu 2016 = S. I. Purece, C. Munteanu, *The ancient coin hoard from Tălmăcel, Sibiu County*, *Acta TS*, XV, 2016, 155-182.

Purece 2012 = S. I. Purece, *Tezaurul de monede dyrrhachiene de la Apoș, județul Sibiu*, în: Cl. Munteanu (coord.), *Monedă și comerț în sud-estul Europei*, IV, 2012.

Purece *et alii* 2014 = S. I. Purece, Gh. Natea, V. Palaghie, S. A. Luca, *The hoard . with Roman Republican and Dyrrhachian coins from Miercurea Sibiului IV – Highway*, în: *Coinage and Commerce in Southeast Europe*, VI, 2014.